

Loonmatiging gunstig voor economische groei?

A.B.T.M. van Schaik
Universiteit van Tilburg

schaik@uvt.nl

1 november 2004

De discussie over de gevolgen van loonmatiging voor economische groei laat met de regelmaat van de klok op. In deze discussie heeft het CPB tot voor kort geen nieuwe inzichten gepresenteerd. Het CPB was kennelijk zo onder de indruk van de langdurige hoogconjunctuur die tot 2001 aanhield dat men de structurele vertraging in de groei van de arbeidsproductiviteit niet als een probleem zag. In het kielzog van De Nederlandsche Bank en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, is ook het CPB gestaag op het aambeeld van de loonmatiging blijven hameren.

In de opstelling van het CPB is verandering gekomen nadat een visitatiecommissie het onderzoek van het CPB kritisch tegen het licht heeft gehouden (CPB, 2003). Een van de belangrijkste conclusies van deze commissie is dat behoefte bestaat aan een diepgaande studie over de gevolgen van loonmatiging. Vervolgens zijn twee medewerkers van het CPB, Broer en Huizinga (hierna: BH), aan het werk gegaan om het theoretische verband tussen loonmatiging en arbeidsproductiviteit op lange termijn in kaart te brengen (BH, 2004a). Tegelijkertijd heeft DNB de theorie van het CPB aangevuld met empirisch onderzoek (DNB, 2003). Bij de recente discussie in ESB baseren BH (2004b) en Jansen (2004a) zich op deze studies. Hieronder ga ik achtereenvolgens in op de theorie van het CPB en de empirie van DNB. Daarbij zal ook de bijdrage van Kleinknecht en Naastepad (hierna: KN) de revue passeren.

De theorie van het CPB

Wat is loonmatiging? BH interpreteren deze als een autonome verschuiving van de vakbond in de richting van lagere looneisen. Zij laten zien wat er gebeurt als vanuit een situatie van evenwicht de loonaspiraties naar beneden worden bijgesteld. Arbeid wordt goedkoper ten opzichte van kapitaal. Daardoor daalt de kapitaal-arbeid verhouding. De werkgelegenheid neemt toe, omdat de kapitaalgoederenvoorraad op korte termijn vast ligt. De economie bereikt een korte-termijn evenwicht, waarin de kosten gegeven de kapitaalgoederenvoorraad zijn geminimaliseerd. De daling van de werkloosheid zorgt op korte termijn voor een opwaartse druk op de lonen, maar deze is niet voldoende om de werkloosheid naar het oorspronkelijke niveau terug te brengen. In het nieuwe evenwicht is de werkloosheid afgenomen. Daar staat tegenover dat de arbeidsproductiviteit op een lager niveau uitkomt dan mogelijk zou zijn geweest. Door de loonmatiging zijn in het aanpassingproces naar het nieuwe evenwicht namelijk innovatieverliezen geleden, die nooit meer worden goedge maakt. In de visie van BH zijn deze onherstelbare efficiëntieverliezen de prijs die je moet betalen om de evenwichtswerkloosheid te verminderen. In deze theorie speelt padafhankelijkheid ofwel hysteresis dus een grote rol. Padafhankelijkheid is het verschijnsel dat een economie na een schok niet naar het oude evenwicht terugkeert.

Het centrale argument in de analyse van BH is dat er een evenwicht bestaat in de economie, dat bepaald wordt door de kenmerken van de productietechnologie en het

vereist rendement op kapitaal.¹ Het evenwicht is in hoge mate exogeen omdat de kapitaalkosten bepaald worden op de buitenlandse kapitaalmarkten. Elke afwijking van dit evenwicht, of dit nu door te hoge of door te lage lonen komt, is inefficiënt. In de discussie zijn de gevolgen van loonmatiging op de achtergrond gebleven, omdat zowel BH als Jansen vooral ingaan op de effecten van het omgekeerde van loonmatiging, een loongolf. Ook in het geval van een loongolf worden in het aanpassingsproces naar het nieuwe evenwicht innovatieverliezen geleden, die nooit meer worden goedgemaakt.

Het valt echter moeilijk in te zien hoe BH aan de hand van hun model kunnen stellen dat loonmatiging gunstig is voor economische groei.² BH vragen zich af of een loonschok op lange termijn prikkels verschaft om het technologisch potentieel uit te breiden (bij een loongolf) dan wil in te krimpen (bij loonmatiging). Hun conclusie is dat een loonschok wel tijdelijk de *richting* van de technische vooruitgang beïnvloedt, maar niet de *omvang*. Volgens hun model leidt loonmatiging op korte termijn tot vertraging in de groei van de arbeidsproductiviteit, maar op lange termijn niet. Deze lange-termijn uitkomst biedt dus geen houvast om de structurele vertraging in de groei van de arbeidsproductiviteit die zich feitelijk heeft voorgedaan te verklaren.³

De theorie van het CPB leidt tot de conclusie dat “welfare is optimised with unemployment at its efficient level, and wages growing based on the factor-price frontier” (BH, 2004a). Stabiele loonaspiraties, géén loongolf en géén loonmatiging, is kennelijk de boodschap die het CPB aan de vakbond wil meegeven. Daarbij rijst de vraag of vakbonden in staat zijn om een onderscheid te maken tussen exogene en endogene loonschokken als zij een arbeidsinkomensquote observeren die afwijkt van de evenwichtige arbeidsinkomensquote. Net als ondernemers hebben vakbonden immers te maken met een economie die niet alleen getroffen wordt door aanbodschokken maar ook door vraagschokken. Voor het bepalen van loonaspiraties is het begrip evenwicht op lange termijn daarom een moeilijk te hanteren richtsnoer.

De empirie van DNB

Jansen (2004a) ziet het verschil tussen de groei van de reële loonvoet en de groei van de arbeidsproductiviteit als de natuurlijke definitie van een loonschok. Hierbij merken KN (2004) terecht op dat het nominale loon moet worden gedefleerd met de prijsindex van het bbp en niet met de consumentenprijsindex. Het gaat immers om de reële arbeidskosten en niet om het reële loon. Correct gesteld is er dus sprake van loonmatiging als de arbeidsinkomensquote daalt, dat wil zeggen als de reële arbeidskosten minder hard stijgen dan de arbeidsproductiviteit.⁴

Jansen onderzoekt het effect van loonschokken op de toekomstige groei van de arbeidsproductiviteit. Dat doet hij met een *cross-country* regressie van 20 industrielanden voor de jaren 1978-2002. Daarbij onderscheidt hij drie perioden van loonschokken, waarbij gemiddelden over perioden van zes jaar: 1978-1984, 1984-1990 en 1990-1996 worden genomen. De conclusie is dat geen statistisch verband kan

¹ Een wiskundige beschrijving van het model van BH, waarin de recente innovatietheorie van de MIT-econoom Daron Acemoglu is opgenomen, is voor zover ik weet niet gepubliceerd. We moeten het dus doen met de verbale impressies van het model.

² BH (2004b) verwijzen naar een positief verband tussen concurrentie en economische groei, maar deze samenhang volgt niet uit hun model en heeft ook niets met loonmatiging van doen.

³ De groeivertraging heeft zich al in het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw aangediend. Daarna is de groeivoet van periode op periode op een steeds lager peil terecht gekomen. De groeivertraging is dus niet in 1990 begonnen, zoals DNB (2003) suggereert.

⁴ Strikt genomen is er sprake van een loonschok indien de feitelijke aiq afwijkt van de evenwichtige aiq.

worden gevonden tussen toekomstige productiviteitsgroei en loonschokken. Zijn beleidsles is dat lonen geen geschikt instrument zijn om de arbeidsproductiviteitsgroei te beïnvloeden.

KN (2004a) hebben kritiek op de werkwijze van Jansen, maar gaan niet zo ver dat zij diens periode-indeling ter discussie stellen. Jansen stelt dat de invloed van loonschokken op de productiviteitsontwikkeling een vraagstuk is dat speelt op de middellange en lange termijn. Daarom berekent hij de loonschok over een periode van zes jaar om de conjuncturele component uit te middelen. De keuze van zes jaar is gebaseerd op recent onderzoek van het IMF. Kennelijk is 1978 het eerste jaar in de dataset van DNB, zodat genoemde perioden resulteren. Deze periode-indeling is echter willekeurig. In de 20 landen verloopt de conjunctuur niet volkomen synchroon. Bovendien zijn er tijdens recessies effecten op de productiviteit van labour hourding etc. die weinig of niets te maken hebben met de structurele productiviteitsgroei. De empirie van DNB berust dus op drijfzand.⁵

Loonmatiging en groeivertraging

Hoe lang worden de lonen nu al gematigd? Om deze vraag te beantwoorden heb ik net als Jansen de veranderingen in de arbeidsinkomensquote berekend. Tabel 1 geeft de uitkomsten die betrekking hebben op Nederland in de periode 1970-2004. Uitgaande van de periode-indeling van Jansen is er in de eerste twee perioden sprake van loonmatiging en in de derde periode van een loonschok (0,2). Echter, zoals onder meer Scott (1989) betoogt, is het voor het bepalen van de structurele groei beter om de recessiejaren weg te laten en naar de gemiddelden in de tussenliggende perioden te kijken. Voor Nederland zijn, gemeten aan de hand van de groei van de wereldhandel, de jaren 1975, 1981-1983, 1993 en 2001-2003 als recessiejaren aan te merken. Er resulteert dan een loongolf in 1970-1974 (1,4) en loonmatiging in de latere perioden: 1976-1980 (-0,2), 1984-1992 (-0,5), 1994-2000 (-0,5).⁶ Volgens deze indeling is er sprake van een 25-jarige periode van aanhoudende loonmatiging. In dezelfde tijd is de groei van de arbeidsproductiviteit steeds verder vertraagd. Deze empirische observatie leidt tot de hypothese dat er een verband tussen groeivertraging en loonmatiging bestaat.

Gezien de lange periode waarop deze observatie betrekking heeft is het niet uitgesloten dat óók het CPB model voorspelt dat loonmatiging ongunstig is voor economische groei. Het is immers denkbaar dat aanhoudende loonmatiging de Nederlandse economie voortdurend onder het lange-termijn evenwicht heeft gehouden, waardoor een cumulatie van korte-termijn groeivertragingen is opgetreden. Het wachten is echter op een empirische schatting van de relaties van het CPB model om te kunnen vaststellen of deze voorspelling inderdaad uitkomt.

Los daarvan hebben KN (2004a en 2004b) al empirische steun gevonden voor de hypothese dat er een verband is tussen groeivertraging en loonmatiging. Als alternatief voor de werkwijze van Jansen schatten KN (2004a) een model van Fase en Winder (1999). Daarin wordt de groei van de arbeidsproductiviteit gerelateerd aan de groeivoet van de reële arbeidskosten en de groeivoet van de productie. Daaruit komt een positief verband tussen productiviteit en reële arbeidskosten naar voren.⁷

⁵ Het commentaar van Jansen (2004b) op KN(2004) is ook gevoelig voor deze periode-indeling.

⁶ De loongolf van 1970-1974 is in hoge mate terug te voeren op de sterke stijging van het invoerprijspeil, die via het instituut van de volledige automatische prijscompensatie in de lonen op de winsten werd afgewenteld.

⁷ Dit resultaat vinden we ook in een dwarsdoorsnede-analyse van bedrijfstakken. Zie Van Schaik (2003).

Het positieve verband tussen arbeidsproductiviteit en reële arbeidskosten volgt ook uit een schatting voor de Nederlandse economie over de periode 1971-2004. Deze schatting geeft een indruk van enkele empirische regulariteiten, feiten dus, die moeilijk over het hoofd kunnen worden gezien. Tabel 2 geeft de resultaten van de schatting. In de eerste vergelijking is de groei gerelateerd aan de reële arbeidskosten. De tweede vergelijking geeft het verband weer tussen productiviteitsgroei aan de ene kant en de groei van de wereldhandel en het arbeidsaanbod aan de andere kant. In de derde vergelijking zijn alle variabelen opgenomen. In tegenstelling tot KN en Fase en Winder heb ik niet de groeivoet van de productie maar de groeivoeten van de wereldhandel en het arbeidsbod in de vergelijking opgenomen.

De elasticiteit van de arbeidsproductiviteit met betrekking tot de reële arbeidskosten bedraagt ongeveer 0,4. Dit schattingsresultaat komt overeen met de door KN gevonden waarde. De gemiddelde groei van de arbeidsproductiviteit is 2,1% per jaar. Daarvan kan volgens de derde vergelijking 41% worden toegerekend aan de constante term en -41% aan de groei van het arbeidsaanbod. De wereldhandel verklaart 66% van de productiviteitsgroei en de reële arbeidskosten 34%. Dit geeft aan dat niet alleen loonschokken maar ook vraag- en arbeidsaanbodschokken van belang zijn bij het verklaren van de vertraging in de productiviteitsgroei van de Nederlandse economie.⁸

Conclusie

In Nederland worden de lonen al ruim een kwart eeuw gematigd. Noch het CPB noch DNB komen tot een analyse die een verklaring geeft voor de vertraging van de groei die eveneens ruim een kwart eeuw geleden is ingezet. In het theoretische model, dat door beide instellingen wordt omarmd, heeft loonmatiging alleen op korte termijn invloed op de groei maar op lange termijn niet. De stelling van Broer en Huizinga dat loonmatiging gunstig is voor economische groei is hiermee in tegenspraak en volgt ook niet uit andere analyses van beide instellingen. De volgende uitspraak (Van Schaik, 1993) is daarom nog steeds actueel: 'Voor het Centraal Planbureau geldt loonmatiging als de wet voor het behoud van buitenlandse marktaandelen en daarmee van de Nederlandse economie'.

⁸ De correlatie tussen reële arbeidskosten en wereldhandel is -0,01. De correlatie tussen reële arbeidskosten en arbeidsaanbod is -0,36. De correlatie tussen wereldhandel en arbeidsaanbod is 0,19. Het arbeidsaanbod is in arbeidsjaren gemeten.

Tabel 1 Veranderingen arbeidsinkomensquote, 1970-2004^{a)}

1970	1,9	1977	0,6	1984	-2,6	1991	1,6	1998	-0,3
1971	2,2	1978	-0,8	1985	-0,3	1992	2,4	1999	0,2
1972	-0,2	1979	1,3	1986	-1,8	1993	0,3	2000	-0,4
1973	0,8	1980	-0,1	1987	0,5	1994	-2,1	2001	1,4
1974	2,2	1981	-1,3	1988	-2,0	1995	-1,8	2002	0,7
1975	3,9	1982	-0,6	1989	-3,1	1996	1,2	2003	1,6
1976	-1,8	1983	-2,4	1990	0,9	1997	-0,1	2004	-2,8

a) Verschil tussen de groeivoet van de reële arbeidskosten en de groeivoet van de arbeidsproductiviteit van de marktsector. Mutaties per jaar in procenten, Data: CPB (2004), Bijlage A4.

Tabel 2 Schatting van de groei van de arbeidsproductiviteit in de marktsector, 1971-2004^a

	Reële Arbeids- kosten	t- waarde	Wereld- handel	t- waarde	Arbeids- aanbod	t- waarde	Constance term	t- waarde	R^2	DW- toets
1	0,47	4,40					1,14	3,67	0,36	1,69
2			0,26	4,24	-1,40	-4,73	1,87	4,83	0,49	1,55
3	0,36	4,36	0,25	5,02	-0,99	-3,91	0,87	2,09	0,68	2,08

a) OLS. Alle variabelen mutaties per jaar in procenten, Data: CPB (2004), Bijlagen A4 en A7.

Literatuur

- Broer, D.P. & F.H. Huizinga (2004a), Wage Moderation and Labour Productivity. *CPB Discussion Paper 28*, Centraal planbureau.
- Broer, D.P. & F.H. Huizinga (2004b), Loonmatiging gunstig voor economische groei. *ESB*, 15 oktober 2004, 489-491.
- CPB (2003), CPB Review Committee, *rapport*. Centraal Planbureau.
- CPB (2004), *Centraal Economisch Plan 2004*. Centraal Planbureau.
- DNB (2003). Leidt loonmatiging tot een lagere groei van de arbeidsproductiviteit op lange termijn? *Kwartaalbericht December*. De Nederlandsche Bank.
- Fase, M.M.G. & Winder, C.C.A. (1999), Baumol's Law and Verdoorn's Regularity. *De Economist*, 147 (3) 277-291.
- Jansen, W.J. (2004a), Loonmatiging schaadt productiviteitsontwikkeling niet, *ESB*, 3 september 2004, 410-412.
- Jansen, W.J. (2004b). Kleinknechthypothese mist empirisch bewijs. *ESB*, 3 september 2004, 418.
- Kleinknecht, A. & C.W.M. Naastepad (2004a). Loonmatiging schaadt productiviteitsontwikkeling wel. *ESB*, 3 september 2004, 413-417.
- Naastepad, C.W.M. & A. Kleinknecht (2004b). The Dutch productivity slowdown: the culprit at last?. *Structural Change and Economic Dynamics*, 15, 137-163.
- Scott, M.F. (1989). *A New View of Economic Growth*. Clarendon Press, Oxford.
- Van Schaik, A.B.T.M. (1993). Het CEP 1993: onderbelichte ontwikkelingen. *ESB*, 7 april 1993, 320-321.
- Van Schaik, A.B.T.M. (2003). De Wetten van Fabricant en De Nederlandse Economie. *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 24 (3), 75-86.